

OECD Latvijas Prasmju stratēģija

NOVĒRTĒJUMS UN REKOMENDĀCIJAS

KOPSAVILKUMS

OECD Prasmju pētījums

OECD Latvijas Prasmju stratēģija

Novērtējums un rekomendācijas

Par publikācijas sagatavošanu atbildīgā persona ir OECD ģenerālsekretārs. Dokumentā paustie viedokļi un izmantotie argumenti var neatspoguļot OECD valstu oficiālo viedokli.

Dokuments un tajā iekļautie dati un kartes nepauž viedokli par teritoriju statusu vai suverenitāti, starptautiskajām robežām, kā arī vietu, pilsētu vai teritoriju nosaukumiem.

Atsaucoties uz šo publikāciju, lūdzu lietot:

OECD (2019), OECD Skills Strategy Latvia: Assessment and Recommendations, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/74fe3bf8-en>.

ISBN 978-92-64-65018-3 (print)

ISBN 978-92-64-70915-7 (pdf)

OECD Skills Studies

ISSN 2307-8723 (print)

ISSN 2307-8731 (online)

Image credit: Studio Foltzer - Grisha Bruev/Shutterstock

© OECD 2019

The use of this work, whether digital or print, is governed by the Terms and Conditions to be found at <http://www.oecd.org/termsandconditions>.

Priekšvārds

Latvijas nākotnes redzējuma pamatā ir cilvēku prasmes.

Globalizācija un digitalizācija pārveido profesijas, sabiedrības funkcionēšanas un cilvēku sadarbības veidu, vienlaikus palielinās motivācija sekmīgi risināt prasmju jautājumu. Lai cilvēkiem labi klātos gan profesionālajā dzīvē, gan ārpus tās, būs nepieciešamas gan augstāka līmeņa prasmes un vispusīgs prasmju kopums, kas ietver kognitīvas, sociālas un emocionālas prasmes, gan arī prasmes, kas nepieciešamas noteikta darba veikšanai.

Pēc nopietnas recesijas Latvijas tautsaimniecībā šobrīd ir uzplaukums – IKP pieaugums 2018. gadā bija lielāks par 4 %. Lai nostiprinātu šo atgūšanos un sagatavotu cilvēkus neprognozējamiem apstākļiem nākotnē, Latvija veic ievērojamas investīcijas prasmju attīstībā. Jau šobrīd Latvijas prasmju attīstības un izmantošanas rādītāji ir labi salīdzinājumā ar vairumu OECD valstu rādītājiem. Izglītojamo sniegums prasmju attīstībā atbilst OECD vidējiem rādītājiem, un sociālekonomiskā stāvokļa un mācību snieguma savstarpējā saistība ir mazāka par OECD vidējo. Par vidējo mazāks ir pieaugušo īpatsvars, kuriem trūkst motivācijas piedalīties pieaugušo izglītībā. Turklāt bezdarba līmenis ir gandrīz atgriezies pirmsrecesijas līmenī. Vairākas kompetentas organizācijas ir gatavas atbalstīt visas valdības koordināciju un iesaistīto pušu iesaisti darbā ar prasmju jautājumiem.

Tomēr joprojām pastāv arī vairāki izaicinājumi. Mācībspēku novecojošās prasmes ir jāatjauno. Nepieciešami ilgtspējīgi pieaugušo izglītības finansēšanas mehānismi un plašāks finansējuma avotu klāsts, lai Latvija būtu mazāk atkarīga no Eiropas struktūrfondiem. Algu palielināšana un darba apstākļu uzlabošana profesijās ar lielu pieprasījumu varētu samazināt augsti izglītotu darbinieku izceļošanu no Latvijas. Jāstiprina sadarbība starp valdību un sociālajiem partneriem, lai palielinātu spējas ieviest un uzraudzīt inovatīvas un saskaņotas prasmju politikas.

Nesen veiktās, kā arī plānotās rīcībpolitikas reformas veido labu potenciālu, tomēr ir nepieciešams darīt vairāk, lai nodrošinātu labākus prasmju rezultātus. Valdībai un visām iesaistītajām pusēm ir jāturpina kopā strādāt partnerībā, kurā piedalās visi valdības līmeņi, izglītības un mācību sniedzēji, darba devēji, arodbiedrības, bezpeļņas sektors un izglītojamie.

Dažāda vecuma un dzīvesgājuma iedzīvotājiem jāspēj efektīvi attīstīt un lietot savas prasmes, lai izmantotu strauji mainīgās sabiedrības sniegtās iespējas. Šā mērķa sasniegšanai būs nepieciešama ne tikai valdības, bet arī iesaistīto pušu konkrēta rīcība.

Pamatojoties uz Latvijas salīdzinošo prasmju sniegumu analīzi un Latvijas iesaistīto pušu plašās līdzdalības rezultātiem, OECD ir sagatavojis virkni konkrētu rekomendāciju, lai šajā ceļā palīdzētu Latvijai.

OECD ir gatava atbalstīt Latviju ceļā uz labāku prasmju rīcībpolitikas ieviešanu labākai dzīvei.

Kopsavilkums

OECD un Latvijas sadarbība OECD Prasmju stratēģijas projektā

Nacionālais prasmju stratēģijas (NSS) projekts analizē Latvijas prasmju sistēmas sniegumu un sniedz individualizētas uzlabojumu rekomendācijas. Veiktā analīze un padomi atbalstīs vidēja termiņa izglītības un prasmju nacionālās stratēģijas izveidi Latvijai 2021.–2027. gadam. Projekts tika sākts 2018. gada septembrī Rīgā augsta līmeņa Prasmju stratēģijas seminārā, kurā piedalījās izglītības un zinātnes ministrs, Izglītības un zinātnes ministrijas valsts sekretārs, citi IZM, Ekonomikas ministrijas, Labklājības ministrijas, Pārresoru koordinācijas centra, darba devēju pārstāvošo organizāciju, arodbiedrību un Eiropas Komisijas pārstāvji. 2019. gada februārī un maijā divos darbsemināros tikās plašs iesaistīto pušu loks, tostarp arodbiedrības, darba devēji, sektoriālās izglītības īstenotāji, izglītības iestādes, akadēmiskās sabiedrības un valdības pārstāvji. Tāpat notika astoņas fokusa grupas un divpusējās tikšanās ar ieinteresētajām pusēm un ekspertiem. Procesā tika iegūta informācija, kas cita starpā kalpoja šajā ziņojumā sniegto rekomendāciju sagatavošanai.

Svarīgākie konstatējumi un iespējas Latvijas snieguma uzlabojumam

Projekta rezultātā tika konstatēti četri svarīgi virzieni:

- **Kapacitātes palielināšana mācībspēku saimes stiprināšanai.** Latvija ir sākusi ambiciozu izglītības satura pārveidošanu, kas ietver pāreju uz kompetencēs balstītu mācību saturu, lai skolēniem iemācītu 21. gs. nepieciešamās prasmes. Lai šī iniciatīva būtu sekmīga, ir jāatjauno mācībspēku novecojusī kvalifikācija, jāpārskata kandidātu atlase skolotāja profesijai un jaunā profesionālās attīstības dzīves cikla pieeja cieši jāsaista ar skolotāju novērtēšanu.
- **Ilgtermiņa finansēšanas mehānisma nodrošināšana pieaugušo izglītībai.** Galvenokārt ar Eiropas struktūrfondu atbalstu Latvijā pilotprojektos ir īstenoti daudzi ar pieaugušo izglītību saistīti projekti. Dažādu programmu ietvaros tas ļāvis Latvijai paplašināt karjeras attīstības atbalstu pieaugušajiem, atbalstīt uzņēmumus, piedāvājot mācības, un uzlabot profesionālās izglītības kompetenču centru infrastruktūru. Lai šīs iniciatīvas būtu noturīgas arī ilgtermiņā, ir jāpaplašina finansēšanas avoti. Pilotprojekta veidā Latvija varētu izvērtēt vairākās nozarēs kopīga izglītošanas fonda veidošanu, kurā darba devēji veic iemaksas un kura līdzekļus var izmantot.
- **Motivācijas radīšana prasmīga darba spēka noturēšanai un piesaistīšanai.** Populācijas novecošanās kopā ar lielu prasmīga darbaspēka emigrāciju veido nopietnus izaicinājumus Latvijas spējai reaģēt uz mainīgo prasmju pieprasījumu. Prasmju trūkums pēdējos gados ir palielinājies un ir acīmredzams noteiktās profesijās, kurās nepieciešamas augstas prasmes, piemēram, inženieri, dažādu jomu profesionāļi un augstākie vadītāji. Reaģējot uz šo trūkumu, Latvijā ir nepieciešams uzlabot darba apstākļus un sekmēt algu palielināšanu augsti pieprasītajās profesijās, vienlaikus aktīvāk rīkojoties ārvalstu talantu piesaistē.

- **Vienotas prasmju politikas veidošanas kapacitāte un uzraudzība.** Iestādēm un personām, kas ir iesaistītas Latvijas prasmju sistēmā, ir nepieciešami pietiekami personāla un finansiālie resursi, lai paveiktu savus uzdevumus un savstarpēji sadarbotos. Lai nodrošinātu, ka prasmju politikas ir koordinētas, valdībai ir nepieciešams labāk saprast esošos kapacitātes ierobežojumus ministrijās, aģentūrās un pašvaldībās, kā arī svarīgākajās iesaistīto pušu grupās. Valdībai un sociālajiem partneriem būtu jāveido partnerība un jāinvestē savas kapacitātes palielināšanā, lai īstenotu pierādījumus balstītu, inovatīvu un koherentu prasmju politiku.

OECD un Latvijas valdība ir identificējušas četras prioritārās jomas Latvijas prasmju snieguma uzlabošanai. Svarīgākie konstatējumi un iespējas uzlabojumiem katrā no šīm četrām jomām tiek sniegtas tālāk, bet izvērstāk tās tiks skatītas turpmākajās nodaļās.

1. prioritāte. Izglītojamo prasmju rezultātu stiprināšana (2. nodaļa)

Prasmju attīstība agrīnā dzīves posmā ir būtiska investīcija valstu ekonomiskajā izaugsmē un labklājībā nākotnē. Latvijas valdība izglītībā iegulda daudz līdzekļu, kas apliecina apņemšanos nodrošināt piekļuvi kvalitatīvai izglītībai un nosaka augstu izglītojamo uzņemšanas īpatsvaru.

Latvijā ir iespējams stiprināt izglītojamo prasmju rezultātus:

- palielinot kapacitāti mācībspēku kvalifikācijas uzlabošanai,
- sekmējot pastāvīgu kvalitātes uzlabošanu no agrīnas pirmsskolas izglītības un aprūpes (ECEC) līdz pat vidējai izglītībai,
- palielinot vienlīdzību starp pilsētām un laukiem,
- stiprinot profesionālo izglītību.

2. prioritāte. Mūžizglītības kultūras veicināšana (3. nodaļa)

Spēcīga pieaugušo izglītības kultūra ir obligāta, ja Latvija vēlas nodrošināt, ka visi indivīdi ir gatavi atjaunot esošās prasmes vai iegūt jaunas prasmes, lai pielāgotos jauniem izaicinājumiem un iespējām un būtu sekmīgi arvien sarežģītākajā pasaulē. Pieaugušo izglītības veicināšana ir Latvijas prioritāte, cenšoties līdz 2020. gadam sasniegt Eiropas Savienības 15 % līdzdalības līmeņatzīmi.

Latvijai ir iespējas veicināt mūžizglītības kultūru:

- palielinot informētību par pieaugušo izglītību,
- samazinot šķēršļus pieaugušo izglītībai,
- paplašinot pieaugušo izglītības piedāvājumu,
- paaugstinot pieaugušo izglītības kvalitāti.

3. prioritāte. Prasmju nelīdzsvarotības samazināšana darba tirgū (4. nodaļa)

Tā kā darba tirgū nepieciešamās prasmes turpina mainīties globalizācijas, digitalizācijas un demogrāfisko pārmaiņu dēļ, prasmju nelīdzsvarotības samazināšana turpina būt svarīga rīcībpolitikas prioritāte. Daudzi darba devēji informē, ka prasmju trūkums ir būtisks šķērslis ilgtermiņa investīciju lēmumiem. Šis trūkums ir īpaši akūts dabaszinību, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas (STEM) un veselības aizsardzības jomās. Augsti izglītotu darbinieku emigrācija no Latvijas ir atstājusi iespaidu uz šo prasmju trūkumu.

Latvijā ir iespējams samazināt prasmju nelīdzsvarotību darba tirgū:

- stiprinot augstākās izglītības sistēmas atsaucību mainīgajam prasmju pieprasījumam,
- talantus noturot Latvijā, veicinot ilgtspējīgu algu kāpumu un darba apstākļu uzlabošanu,

- atbalstot iekšēju mobilitāti un piesaistot prasmīgus ārzemju darbiniekus.

4. prioritāte. Prasmju sistēmas pārvaldības stiprināšana (5. nodaļa)

Efektīvi pārvaldības pasākumi ir pamatā Latvijas veikumam cilvēku prasmju attīstīšanā un izmantošanā. Tāpēc prasmes veidojošo un izmantojošo rīcībpolitiku sekmes ir atkarīgas no plaša dalībnieku loka un iesaistītajiem sektoriem nacionālajā un vietējā līmenī. Latvijas izglītības un prasmju stratēģija 2021.–2027. gadam sniedz iespēju mobilizēt šos dalībniekus un koordinēt viņu darbu. Latvijas administratīvi-teritoriālo reformu kontekstā ir iespējams stiprināt šobrīd nesistemātisko sadarbību ar pašvaldībām un starp tām prasmju rīcībpolitikas jomā.

Rekomendācijas:

- stiprināt prasmju politikas stratēģijas un pārraudzību,
- uzlabot sadarbību dažādos valdības līmeņos ar iesaistītajām pusēm,
- veidot integrētu prasmju uzraudzības un informācijas sistēmu,
- palielināt ieguldījumus pieaugušo izglītībā, tos mērķtiecīgi virzīt un kopīgi izmantot.

1 Pamatziņas un rekomendācijas

Nodaļa iepazīstina ar OECD Prasmju stratēģijas projektu un sniedz kopsavilkumu par Latvijas prasmju sistēmas rezultātiem. Pamatojoties uz šiem konstatējumiem, Latvijā tiek identificētas četras rīcības prioritārās jomas. Nodaļā ir konspektīvi pastāstīts par šīm četrām prioritārajām jomām un rekomendācijām, kuras izvērstāk tiks skatītas turpmākajās nodaļās. Šajā nodaļā tāpat sniegts Latvijas prasmju sistēmas politiskā konteksta pārskats, tostarp ilgtermiņa rīcībpolitikas mērķu, kā arī prasmju un izglītības neseno un jauno reformu raksturojums.

Prasmes ir svarīgas demogrāfisko pārmaiņu, digitalizācijas un globalizācijas kontekstā

Latvijas tautsaimniecība ir atguvusies pēc 2008. gada finanšu krīzes. Vairāku strukturālu reformu ieviešana ir nodrošinājusi pastāvīgu ekonomikas izaugsmi pēdējos gados; 2017. gadā IKP pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Šobrīd tautsaimniecība palielinās straujāk par OECD valstu vidējo pieaugumu, un ienākumi Latvijā tuvojas turīgāku OECD valstu ienākumiem. Tomēr ekonomika joprojām saskaras ar vairākiem izaicinājumiem, kas var ietekmēt tautsaimniecības attīstību un labklājību nākotnē.

Šābrīža Latvijas panākumu pamatā lielā mērā ir agrāk Latvijā sekmīgi ieviestas rīcībpolitikas. Turpmākiem panākumiem – īpaši strauji mainīgās pasaules kontekstā – Latvijā būs nepieciešama turpmāka rīcība, lai stiprinātu politiku, kas nodrošina, ka cilvēki var attīstīt atbilstošas prasmes¹ un tās pilnīgi un efektīvi izmantot darbā un sabiedrībā.

Viens no galvenajiem izaicinājumiem Latvijā ir darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju īpatsvara samazināšanās (OECD, 2018^[1]), ko galvenokārt nosaka pārsvarā jaunu Latvijas iedzīvotāju emigrācija un zems dzimstības koeficients. Šī tendence samazina darbaspēka izmantošanas ieguldījumu ekonomikas izaugsmē, kas nozīmē, ka nākotnē ražīguma pieaugums kļūs par vēl svarīgāku tautsaimniecības izaugsmes virzītājspēku. Tas noteiks, ka vēl vairāk ir nepieciešams palielināt darbaspēka ražīgumu.

Turklāt digitālo inovāciju, piemēram, mašīnmācīšanās, lielo datu un mākslīgā intelekta (AI), dēļ mainīsies daudzu darbvietu raksturs. OECD vērtē, ka OECD valstīs caurmērā apmēram 14 % darbinieku saskaras ar risku, ka viņu darbavietas tiks automatizētas, bet citi 32 % automatizācijas dēļ saskarsies ar būtiskām pārmaiņām savos darba pienākumos (Nedelkoska and Quintini, 2018^[2]). Atbilstoši prognozēm Latvijas tautsaimniecības izaugsmi galvenokārt noteiks jauno tehnoloģisko procesu lietošana, digitalizācija (konceptija „Rūpniecība 4.0”) un procesu optimizācija, kas saistītas ar ievērojamu darbvietu skaita palielināšanos augsto un vidēji augsto tehnoloģiju sektoros (piemēram, informācija un komunikācija) un profesijās, kurās nepieciešams augsts prasmju līmenis.

Nenoteiktību, ko izraisa tehnoloģiskās pārmaiņas, vēl vairāk palielina starptautiskās tirdzniecības un globālo vērtības ķēžu paplašināšanās. Jaunās tehnoloģijas un tirdzniecības liberalizācija veicina noteiktu darba veidu veikšanu ārpuskalpojuma veidā, īpaši vērtību ķēdes zemākajā galā. Latvijā, līdzīgi kā citās OECD valstīs, šie apstākļi ir būtiski ietekmējuši dažu tautsaimniecības sektoru sekmes un konkurētspēju, kā arī darbavietu piedāvājumu un prasmju pieprasījumu darba tirgū (OECD, 2017^[3]; OECD, 2017^[4]).

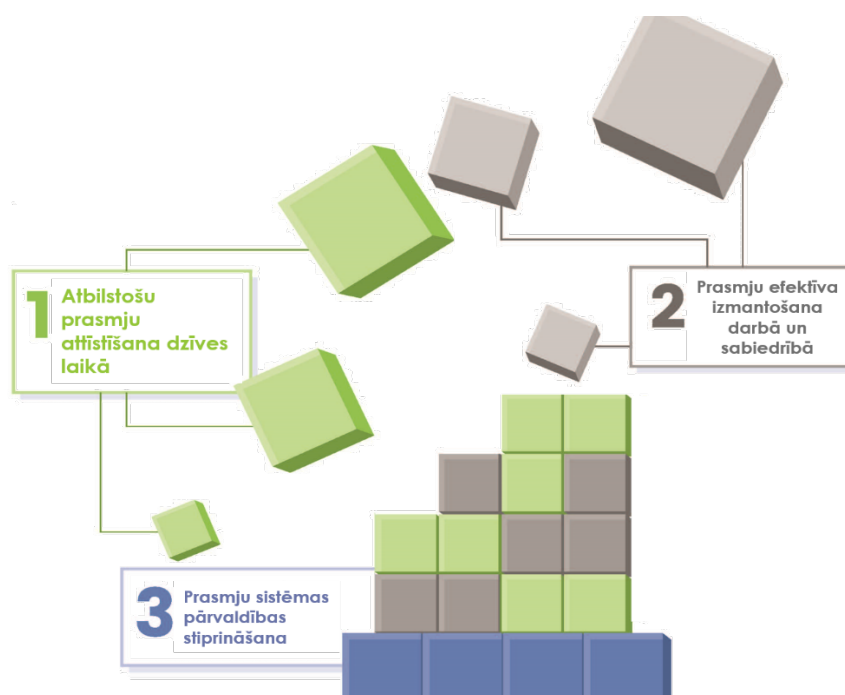
Iedzīvotāji ar augstām prasmēm būs veiksmes atslēga Latvijas un tās iedzīvotāju spējai sekmīgi darboties savstarpēji saistītajā un strauji mainīgajā pasaulē. Cilvēkiem arvien vairāk būs nepieciešams uzlabot savas prasmes, lai veiktu jaunus uzdevumus esošajās darbavietās, vai iegūt jaunas prasmes jaunām darbavietām. Stipras pamatprasmes cilvēkus padara noturīgākus, mainoties prasmju pieprasījumam, bet digitālās, caurviju, sociālās un emocionālās prasmes un darba veikšanai nepieciešamās prasmes kļūs būtiski svarīgas pieaugušajiem, lai gūtu sekmes darbā un dzīvē. Kā akcentēts Eiropas sociālo tiesību pīlāra 1. principā², – ikvienam ir tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību, mācībām un mūžizglītību, lai pilnībā varētu piedalīties sabiedrības dzīvē un darba tirgū veiksmīgi mainīt darbu.

OECD Latvijas Prasmju stratēģijas projekts

OECD Prasmju stratēģijas projekti piedāvā stratēģisku un visaptverošu pieeju, lai novērtētu valstu izaicinājumus un iespējas, kas saistītas ar prasmēm, kā arī veidotu efektīvākas prasmju sistēmas. OECD strādā sadarbībā ar valstīm, lai veidotu reaģējošu rīcībpolitiku, kas individualizēta katras valsts konkrētajām vajadzībām un izaicinājumiem. Šīs pieejas pamatā ir OECD Prasmju stratēģiju uzbūve (skat. 1.1. attēlu), kuru veido turpmāk norādītās daļas.

- **Atbilstošu prasmju attīstība dzīves laikā.** Lai nodrošinātu, ka valstis spēj pielāgoties un sekmīgi funkcionēt strauji mainīgajā pasaulē, visiem iedzīvotājiem ir nepieciešamas iespējas iegūt un saglabāt augstu kvalifikāciju plaša prasmju kopumā. Šis process notiek visa mūža garumā, jo sākas bērnībā un jaunībā un turpinās pieauguša cilvēka dzīvē. Tas ir arī „plaštvēruma” process, kas notiek ne tikai formalizēti skolās un augstākajā izglītībā, bet arī neformāli un ikdienā mājās, kopienā un darbavietās.
- **Prasmju efektīva izmantošana darbā un sabiedrībā.** Stipra un plaša prasmju kopuma izveidošana ir tikai pirmais solis. Lai nodrošinātu, ka investīcijas prasmju attīstībā valstīm un to iedzīvotājiem ir ekonomiski un sociāli pilnvērtīgas, cilvēkiem vajag arī iespējas, iedrošinājumu un motivāciju savas prasmes pilnībā un efektīvi lietot gan darbā, gan sabiedrībā.
- **Prasmju sistēmas pārvaldības stiprināšana.** Panākumiem būtisku prasmju iegūšanā un izmantošanā ir nepieciešama stipra pārvaldības kārtība koordinācijas, sadarbības un kopdarbības veicināšanai visā valdībā; lai iesaistītās puses iesaistītu visā rīcībpolitikas ciklā; lai izveidotu integrētu informācijas sistēmu un sabalansētu un koordinētu finanšu lietojumu. OECD Latvijas Prasmju stratēģijas projekts to atbalsta, izveidojot starpinstitutionālo, projekta komandu nacionālajā līmenī, iekļaujot sociālos partnerus, lai atbalstītu visas valdības kopīgu pieeju prasmju politikai, kā arī fokusa grupu sanāksmēs un divos darbsemināros (novērtēšanas un rekomendāciju darbsemināri) iesaistot plašu iesaistīto pušu pārstāvju loku.

1.1. attēls. OECD Prasmju stratēģijas uzbūve

Avots: OECD (2019^[5]) *OECD Prasmju stratēģija 2019 – prasmes labākai nākotnei*, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264313835-en>.

Nenoteiktību, ko izraisa tehnoloģiskās pārmaiņas, vēl vairāk palielina starptautiskās tirdzniecības un globālo vērtības ķēžu paplašināšanās. Jaunās tehnoloģijas un tirdzniecības liberalizācija veicina noteiktu darba veidu veikšanu ārpakalpojuma veidā, īpaši vērtību ķēdes zemākajā galā. Latvijā, līdzīgi kā citās

OECD valstīs, šie apstākļi ir būtiski ietekmējuši dažu tautsaimniecības sektoru sekmes un konkurētspēju, kā arī darbavietu piedāvājumu un prasmju pieprasījumu darba tirgū (OECD, 2017^[3]; OECD, 2017^[4]).

Iedzīvotāji ar augstām prasmēm būs veiksmes atslēga Latvijas un tās iedzīvotāju spējai sekmīgi darboties savstarpēji saistītajā un strauji mainīgajā pasaulē. Cilvēkiem arvien vairāk būs nepieciešams uzlabot savas prasmes, lai veiktu jaunus uzdevumus esošajās darbavietās, vai iegūt jaunas prasmes jaunām darbavietām. Stipras pamatprasmes cilvēkus padara noturīgākus, mainoties prasmju pieprasījumam, bet digitālās, caurviju, sociālās un emocionālās prasmes un darba veikšanai nepieciešamās prasmes kļūs būtiski svarīgas pieaugušajiem, lai gūtu sekmes darbā un dzīvē. Kā akcentēts Eiropas sociālo tiesību pīlāra 1. principā³, – ikvienam ir tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību, mācībām un mūžizglītību, lai pilnībā varētu piedalīties sabiedrības dzīvē un darba tirgū veiksmīgi mainīt darbu.

Projekta rezultātā Latvijai tika formulēti četri svarīgi virzieni

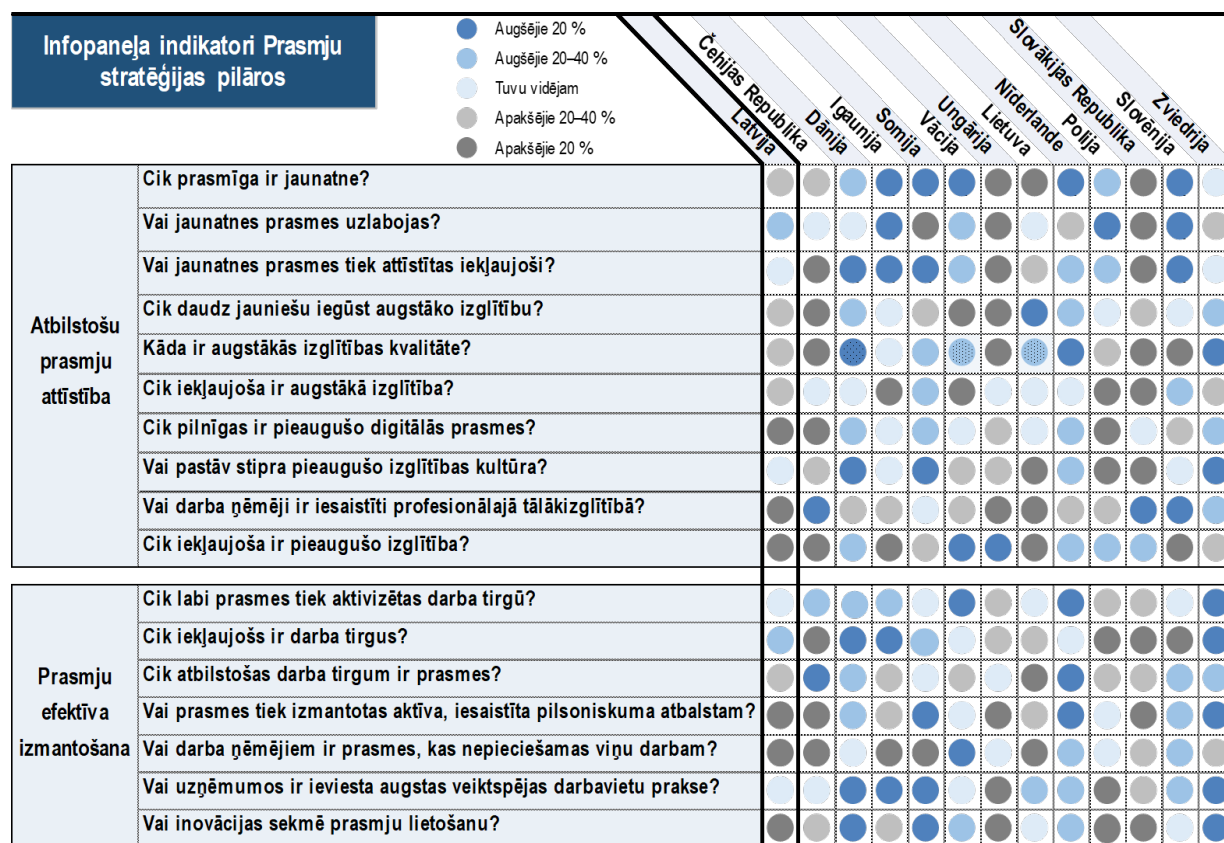
Plašās iesaistīšanās un veiktās analīzes rezultātā saistībā ar trim nosauktajām OECD Prasmju stratēģijas sastāvdaļām Latvijai iezīmējās četri svarīgi virzieni

- **Kapacitātes palielināšana mācībspēku kvalifikācijas uzlabošanai.** Latvija ir sākusi ambiciozu mācību satura pārveidošanu, kas ietver pāreju uz kompetencēs balstītu mācību saturu, lai skolēniem iemācītu 21. gs. nepieciešamās prasmes. Lai šī iniciatīva būtu sekmīga, ir jāatjauno mācībspēku novecojusī kvalifikācija, jāpārskata kandidātu atlase skolotāja profesijai un jaunā profesionālās attīstības dzīves cikla pieeja cieši jāsaista ar pedagogu novērtēšanu.
- **Ilgtermiņa finansēšanas mehānisma nodrošināšana pieaugušo izglītībai.** Galvenokārt ar Eiropas struktūrfondu atbalstu Latvijā pilotprojektos ir īstenoti daudzi ar pieaugušo izglītību saistīti projekti. Dažādu programmu ietvaros tas ļāvis Latvijai paplašināt konsultāciju pakalpojumus pieaugušajiem, atbalstīt mācības uzņēmumos un uzlabot profesionālās izglītības kompetenču centru infrastruktūru. Lai šīs iniciatīvas būtu noturīgas arī ilgtermiņā, ir jāpaplašina finansēšanas avoti. Pilotprojekta veidā Latvija varētu izvērtēt vairākām nozarēm kopīga mācību fonda veidošanu, kurā darba devēji veic iemaksas un kura līdzekļus viņi var izmantot.
- **Motivācijas radīšana prasmīga darbaspēka noturēšanai un piesaistīšanai.** Iedzīvotāju novecošanās un kvalificēta darbaspēka ievērojama emigrācija rada nopietnus izaicinājumus Latvijas spējai reaģēt uz mainīgo prasmju pieprasījumu. Prasmju trūkums pēdējos gados ir palielinājies un ir acīmredzams noteiktās profesijās, kurās nepieciešamas augstas prasmes, piemēram, inženieri, dažādu jomu profesionāļi un augstākie vadītāji. Lai noturētu talantus un piesaistītu prasmīgus darbiniekus, Latvijā vajag uzlabot darba apstākļus un sekmēt algu palielināšanu augsti pieprasītajās profesijās, vienlaikus aktīvāk rīkojoties ārvalstu talantu piesaistē.
- **Saskanīgas prasmju politikas veidošanas kapacitāte un uzraudzība.** Iestādēm un indivīdiem, kas ir iesaistīti Latvijas prasmju sistēmā, ir nepieciešami pietiekami personāla un finansiālie resursi, lai paveiktu savus uzdevumus un savstarpēji sadarbotos. Lai nodrošinātu, ka prasmju politika ir koordinēta, valdībai ir nepieciešams labāk saprast esošos kapacitātes ierobežojumus ministrijās, aģentūrās un pašvaldībās, kā arī svarīgākajās iesaistīto pušu grupās. Valdībai un sociālajiem partneriem būtu jāveido partnerība un jāinvestē savas kapacitātes palielināšanā, lai īstenotu pierādījumos balstītu, inovatīvu un saskanīgu prasmju politiku.

Latvijas prasmju sistēmas sniegums

OECD Prasmju stratēģijas infopanelis sniedz valstu snieguma salīdzinošu pārskatu dažādās OECD Prasmju stratēģijas dimensijās (sk. 1.2. attēlu). Katru stratēģijas dimensiju raksturo indikatoru kopums, kas t.sk. ir salikti indikatori, kurus veido vairāki citi indikatori. Tie sniedz katras valsts snieguma momentuzņēmumu (indikatori un metodika ir raksturota Pielikumā 1.A).

1.2. attēls. Prasmju stratēģijas infopanelis — Latvija un dažas izvēlētas Eiropas valstis

Note:Piezīme. Šos kopsavilkuma indikatorus aprēķina kā vienkāršu veidojošo indikatoru vidējo vērtību (indikatoru informācija sniegta Pielikumā 1.A). Visi veidojošie indikatori ir normalizēti tā, ka augstāka vērtība un atrašanās augšējās 20 % atbilst labākam sniegumam. Ir norādīti tikai tie salikti indikatori, par kuriem veidojošajiem indikatoriem ir iegūstami dati vairāk nekā pusē gadījumos. „x” norāda, ka nav iegūstami dati vai to nav pietiekami daudz. Aplīši ar punktiņiem norāda, ka trūkst datu vismaz vienā veidojošā indikatorā. Šī infopaneļa versija ir īpaši veidota OECD ES valstīm Latvijas datu trūkuma dēļ Pieaugušo prasmju apsekojumā (*Survey for Adult Skills (PIAAC)*). Tāpēc šajā infopanelī norādīto snieguma indikatoru rezultāti nav salīdzināmi ar rezultātiem, kas atrodas OECD Prasmju stratēģijā 2019 iekļautajā OECD infopanelī.

Atbilstošu prasmju attīstība

Lai gan Latvija ir atzīstami progresējusi, tai ir liels potenciāls vēl vairāk uzlabot jauniešu prasmes

1.3. attēlā parādīti infopanelī raksturotās dimensijas „Atbilstošu prasmju attīstība” apakšindikatori, kas rāda jauktu kopējo Latvijas sniegumu prasmju attīstībā. Lai gan pēdējo gadu laikā ir panākti uzlabojumi, Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas (*Programme for International Student Assessment (PISA)*) rezultāti dabaszinībās, lasīšanā un matemātikā ir nedaudz zem OECD vidējiem (OECD,

2016⁽⁶⁾). Turklāt tikai 8,3 % Latvijas skolēnu ir labāko rezultātu grupā, kas ir mazāk par OECD vidējo lielumu (15,3 %) un atpaliek no kaimiņvalstīm Igaunijas (20,4 %) un Lietuvas (9,5 %). Kaut gan sociālekonomisko faktoru ietekme uz skolēnu sniegumu ir zem OECD vidējā līmeņa, tomēr joprojām pastāv snieguma atšķirības starp grupām (pilsēta un lauki, zēni un meitenes) visos izglītības līmeņos, sākot no sākumskolas līdz pat vidējai izglītībai. Latvijā profesionālo izglītību var stiprināt, samazinot atbiruma procentu (2014/15 atbira 17 % no visiem profesionālās izglītības audzēkņiem) un uzlabojot līdzdalību un izglītības kvalitāti. Lai reaģētu uz šiem izaicinājumiem, ir nepieciešama kopīga valdības pieeja, iesaistot visus pārvaldes līmeņus, kā arī cieša sadarbība ar attiecīgajām iesaistītajām pusēm, tādām kā izglītības iestādes un skolotāju asociācijas.

Izglītības līmenis ir augsts, tomēr joprojām pastāv izaicinājumi

Atšķirībā no daudzām OECD valstīm gandrīz visi Latvijas iedzīvotāji ir ieguvuši vismaz vidējo izglītību – 2017. gadā tikai 12,4 % pieaugušo nebija apguvuši vidējo izglītību, salīdzinājumā OECD vidēji 20,7 %. Turklāt ievērojami ir palielinājusies Latvijas augstākajā izglītībā studējošo īpatsvars. Ja 2005. gadā tikai 21,7 % cilvēku 25–34 gadu vecumā ieguva augstāko izglītību, tad 2017. gadā šis īpatsvars teju dubultojās un tādu bija jau 41,6 %, kas ir nedaudz mazāks par OECD vidējo lielumu 44,5 %. Neskatoties uz šiem uzlabojumiem, vēl ir iespējams daudz darīt, lai piekļuvi augstākajai izglītībai uzlabotu jauniešiem ar nelabvēlīgu sociālekonomisku izcelsmi. Vīrieši ievērojami atpaliek no sievietēm – tikai 29,8 % 25–34 gadus vecu vīriešu iegūst augstāko izglītību salīdzinājumā ar 53,9 % sievietēm.

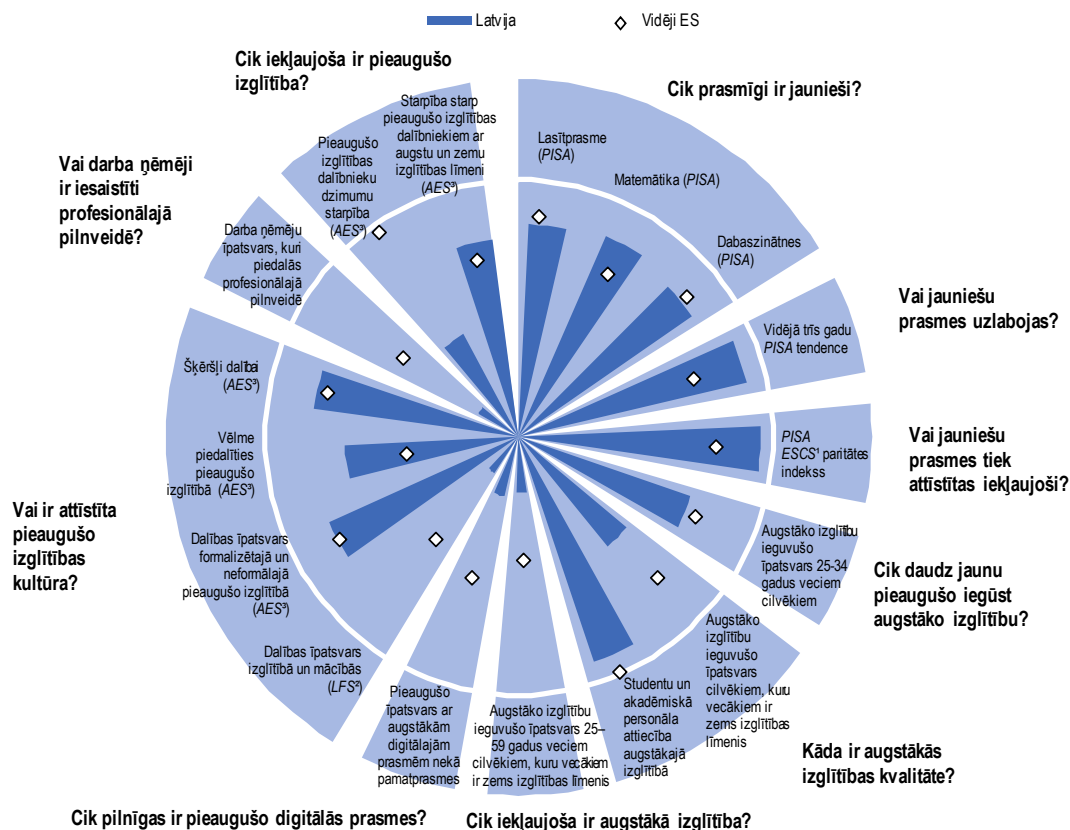
Papildus tam, ka pēdējo gadu laikā panākti uzlabojumi augstākās izglītības kvalitātē (piemēram, studiju programmu akreditācijas un licencēšanas sistēmā), Latvijai arī turpmāk jāstrādā, lai nodrošinātu vēl kvalitatīvāku augstāko izglītību. Laikā, kad arvien vairāk Latvijas iedzīvotāju studē augstskolās, ir nepieciešams sistēmu pielāgot demogrāfiskajai lejupslīdei, finansiālajai realitātei, darba tirgus vajadzību attīstībai un plašākām nacionālajām prioritātēm. Turklāt pētniecības kvalitāti vairākās jomās var uzlabot, par ko liecina bieži citēto zinātnisko publikāciju īpatsvars, kas ir zemāks par vidējo.

Pieaugušo prasmes ir iespējams uzlabot ar attīstītāku pieaugušo izglītības kultūru

Latvijai jāuzlabo savu iedzīvotāju prasmes, lai spētu pārvarēt nākotnes izaicinājumus. Darbavietās būs nepieciešamas augstāka līmeņa prasmes, un digitālās pamatprasmes kļūst būtiskas, lai gūtu panākumus darbā un mājās. Šīs problēmas risinājums nozīmē ne tikai uzlabot jauniešu prasmes, bet arī palīdzēt pieaugušajiem izveidot stiprākas prasmes. Daudziem pieaugušajiem šobrīd trūkst prasmju, kas nepieciešamas, lai pielāgotos šādai attīstībai, piemēram, tikai pusei pieaugušo ir vismaz digitālās pamatprasmes.

1.3. attēls. Atbilstošo prasmju attīstības galvenie rādītāji

Normalizēti vērtējumi no 1 līdz 10 (0=zemākais, 10=maksimālais), pamatojoties uz rezultātu relatīvo atrašanās vietu starp citu valstu rādītājiem, kur lielāka vērtība atbilst labākam sniegunam.

Kā lasīt šo diagrammu? Normalizētie rezultāti rāda relatīvo sniegunu, 0 atbilst zemākajam, bet 10 labākajam sniegunam OECD valstīs. Jo novērtējums atrodas tālāk no centra, jo labāks sniegums. Piemēram, indikatoram „procentuālais darba ņēmēju īpatsvars, kuri piedalās profesionālajās mācībās” ir mazs rādītājs, kas atklāj, ka, vērtējot to darba ņēmēju īpatsvaru, kuri piedalās profesionālās pilnveides kursos, Latvijas rezultāts ir tuvu zemākajam salīdzinājumā ar citām valstīm.

1. Ekonomiskais, sociālais un kultūras stāvoklis (ESCS).
 2. Darbspēka apsekojums (LFS).
 3. Pieaugušo izglītības apsekojums (AES).
- Piezīme. Avotu un metodoloģijas paskaidrojumi sniegti Pielikumā 1.A.

StatLink <https://doi.org/10.1787/888934035417>

Mūžizglītības kultūra var palīdzēt pieaugušajiem pielāgoties prasmju pieprasījuma pārmaiņām. Infopanelis rāda, ka Latvijai ir aptuveni vidējs sniegums mūžizglītības kultūras attīstībā, bet tas neatklāj mainīgu sniegunu dažādos līdzdalības vērtējumos. Eiropas Savienības Darbspēka apsekojums (LFS) rāda, ka 2018. gadā tikai 6,7 % Latvijas pieaugušo iedzīvotāju pēdējo četru nedēļu laikā bija piedalījušies izglītībā un mācībās – tas ir mazāk par ES vidējo (11,1 %) un ES mērķi 2020. gadam (15 %) (Eurostat, 2018^[7]). Tomēr citi apsekojumi sniedz optimistiskākus rezultātus, piemēram, ES Pieaugušo izglītības apsekojums (AES), kas mēra dalību gada laikā un uzrāda ievērojamu dalības palielināšanos starp 2011. un 2016. gadu un ar ES vidējo salīdzināmu dalības īpatsvaru.

Būs svarīgi stiprināt Latvijas pieaugušo motivāciju mācīties. Tāpat kā lielākajā daļā OECD valstu, arī Latvijā vairākums pieaugušo nevēlas piedalīties izglītībā un mācībās (Eurostat, 2016^[8]). Vairāk nekā viens no trim pieaugušajiem pēdējo 12 mēnešu laikā nepiedalījās un nevēlējās piedalīties, un teju puse no pieaugušajiem izglītības un mācību dalībniekiem norādīja, ka nevēlas palielināt savu dalību. Motivāciju varētu palielināt augstas kvalitātes informācija par mācīšanās iespējām un ieguvumiem no mācīšanās. Tomēr pat tad, kad Latvijas pieaugušie vēlas piedalīties, viņi saskaras ar šķēršļiem, kas ir lielāki nekā vairākumā OECD ES valstu. 2016. gadā 48 % pieaugušo, kas vēlējās, bet nepiedalījās izglītībā un mācībās, par šķērslī uzskatīja izmaksas, bet 42 % šķērslis dalībai bija darba grafiks (Eurostat, 2016^[8])

Efektīva prasmju izmantošana

Daudzu Latvijas iedzīvotāju prasmes netiek pietiekami izmantotas darba tirgū

Lai gan pēdējos gados nodarbinātības līmenis ir ievērojami palielinājies, 2018. gadā bezdarba līmenis joprojām bija 7,4 %, kas ir augsts rādītājs salīdzinājumā ar OECD vidējo 5,3 % (OECD, 2018^[9]) (skat. 1.4. attēlu). Laukos dzīvojošus pieaugušos, īpaši Latvijas austrumu rajonos, piemēram, Latgalē, lielais bezdarbs skar īpaši stipri, reizēm sasniedzot pat dubultu nacionālo vidējo līmeni vai lielāku. Turklāt jaunākās paaudzes bezdarbnieku skaits ir salīdzinoši augsts un ir samērā daudz 15–29 gadus vecu cilvēku, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (14,4 % salīdzinājumā ar 13,9 % OECD 2016. gadā). Ilgtermiņa bezdarbs ir virs OECD līmeņa – 38 % nenodarbinātu pieaugušo nav strādājuši vismaz gadu, salīdzinājumā ar 31 % OECD valstīs (OECD, 2018^[9]). Tomēr darba tirgus joprojām ir relatīvi iekļaujošs, un atšķirība vīriešu un sieviešu nodarbinātībā ir viena no zemākajām OECD, un tie, kas gūst labumu no nodarbinātības iespējām, ir gan ar augstu, gan zemu izglītības līmeni (OECD, 2018^[9]).

Prasmju nelīdzsvarotība Latvijas darba tirgū kavē izaugsmi

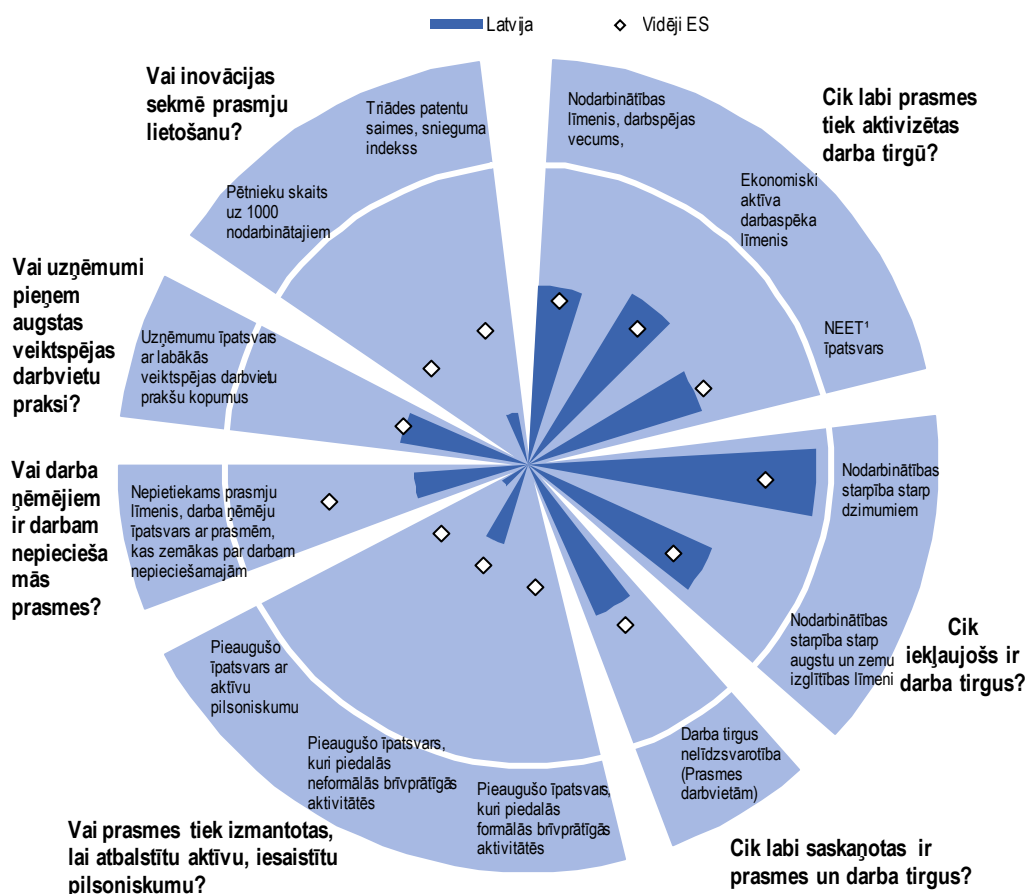
Liela emigrācija un sabiedrības novecošanās ir veicinājusi darbinieku un prasmju plašu trūkumu. Vairāk nekā divas trešdaļas darba devēju ziņo, ka prasmju trūkums ir ievērojams šķērslis ilgtermiņa investīciju lēmumiem (EIB, 2017^[10]) un šis trūkums ir īpaši jūtams dabaszinībās, tehnoloģijā, inženierzinātnēs un matemātikā (STEM), kā arī veselības aizsardzībā un sociālajā aprūpē. Atbilstoši Cedefop Prasmju panorāmai, apmēram 21 % pieaugušo darbinieku informē, ka viņiem ir augstāks prasmju līmenis nekā ir nepieciešams viņu darbam, vienlaikus 10 % informē, ka viņu prasmju līmenis veicamajam darbam nav pietiekams (Cedefop, 2019^[11]). Taču starptautiskā salīdzinājumā nepietiekamu prasmju līmenis ir augsts, un tas ir augstāks vienīgi Igaunijā (15 %) un Lietuvā (12 %). Liela emigrācija un sabiedrības novecošanās var spiest darba devējus pieņemt darbā tādus darbiniekus, kam nav pietiekamu prasmju vai kvalifikācijas, jo darba devēji nevar atrast savām vajadzībām atbilstošus darbiniekus. Latvija var ievērojami uzlabot darba ražīgumu, darba tirgū samazinot prasmju neatbilstību, tostarp palielinot augstākās izglītības sistēmas atsaucību mainīgajam prasmju pieprasījumam.

1.4. attēls. Efektīvas prasmju izmantošanas galvenie rādītāji

Normalizēti vērtējumi no 1 līdz 10 (0=zemākais, 10=maksimālais), pamatojoties uz rezultātu relatīvo atrašanās vietu starp citu valstu rādītājiem. Lielāka vērtība atbilst labākam sniegtumam.

1.4. attēls. Efektīvas prasmju izmantošanas galvenie rādītāji

Normalizēti vērtējumi no 1 līdz 10 (0=zemākais, 10=maksimālais), pamatojoties uz rezultātu relatīvo atrašanās vietu starp citu valstu rādītājiem. Lielāka vērtība atbilst labākam sniegumam.

1. Jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET)

Kā lasīt šo diagrammu? Normalizētie rezultāti rāda relatīvo sniegumu, 0 atbilst zemākajam, bet 10 labākajam sniegumam OECD valstīs. Jo novērtējums atrodas tālāk no centra, jo labāks sniegums.

Piezīme. Paskaidrojumus par avotiem un metodoloģiju skatīt Pielikumā 1.A.

StatLink <https://doi.org/10.1787/888934035436>

Darba vietās prasmes ir iespējams izmantot daudz efektīvāk, īpaši ražīguma palielināšanai

Latvijā līdz 2000. gadu sākumam ražīgums ievērojami pieauga; taču, tāpat kā daudzās OECD valstīs, pēdējā desmitgadē ražīguma pieaugums ievērojami palēninājās (OECD, 2017^[12]). Ir skaidri pierādīts, ka intensīva prasmju lietošana darba vietās ir saistīta ar lielāku ražīgumu, bet dažādi indikatori liecina, ka Latvija iegūtās prasmes neizmanto pilnā mērā. Ne tikai daudziem darba ņēmējiem nav veicamajam darbam pietiekams prasmju līmenis (Cedefop, 2019^[11]), bet varētu uzlabot arī darba ņēmēju iesaistīšanos, jo salīdzinoši daudzi darba ņēmēji nejutās iesaistīti sava darba ietekmēšanā vai uzlabošanā (Eurofound, 2015^[13]). Tāpat arī prasmes netiek izmantotas ārpus darba tik intensīvi, kā tas varētu būt. To daļēji apliecina ļoti zemais līdzdalības līmenis brīvprātīgajās aktivitātēs un aktīvajā pilsoniskumā.

Tehnoloģiju ieviešanai ir izšķiroša nozīme, lai palielinātu ražīgumu un palīdzētu risināt pieprasījumu pēc prasmīgiem darbiniekiem (OECD, 2017^[12]). Tomēr jaunu tehnoloģiju ieviešana Latvijā notiek lēni, bet tādas prakses ieviešana uzņēmumos, kura nodrošina stipru kopējo sniegumu, ir tikai vidēja. Turklāt Latvija atpaliek gandrīz visos inovāciju raksturlielumos – pētnieku īpatsvars un inovatīvo uzņēmumu īpatsvars ir apmēram puse no OECD vidējā, un no OECD valstīm tikai Čīle izpētei un attīstībai (R&D) tērē mazāk par Latviju (OECD, 2018^[14]). Tomēr kopš 2011. gada Latvija atrodas to Eiropas valstu grupā, kurās inovāciju sniegums palielinās visstraujāk, un ir ļoti svarīgi saglabāt šo tendenci. Kopumā vairojot inovācijas, darbavietas varētu uzlabot sniegumu un atbalstīt efektīvu prasmju izmantošanu, ko pavadītu visi atbilstošie sociālie un ekonomiskie ieguvumi.

Latvijas rīcībpolitikas konteksts

Latvijai ir liela pieredze stratēģisko rīcībpolitiku sagatavošanā, lai risinātu problēmas un izmantotu sabiedrības un ekonomisko pārmaiņu sniegtās iespējas. Sekojot pieredzei, Latvijas valdība jau ir īstenojusi vairākus pasākumus, lai risinātu daudzas šajā nodaļā identificētās problēmas. Šie pūliņi ir vērsti pareizā virzienā, un tiem ir potenciāls sasniegt tādas rīcībpolitikas rezultātus, kas valstij ir nepieciešami, lai stiprinātu pieaugušo izglītību un mācības, kā arī efektīvāk lietotu prasmes darbā un sabiedrībā.

Pēdējā desmitgadē Latvijas valdība ir noteikusi vairākus prasmju un izglītības mērķus (pilnu sarakstu skatīt Pielikuma 1.A 1. tabulā). Šīs ilgtermiņa rīcībpolitikas iniciatīvas ir atšķirīgas, un tām ir dažāds ilgums, mērķa grupas un tematika izglītības un prasmju jomā. Visaptverošākā un tālāk nākotnē vērstā ir Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030 (Latvija 2030), kurā definēts plašs attīstības prioritāšu, stratēģisku indikatoru, mērķu, attīstības virzienu, rīcības jomu un snieguma indikatoru klāsts.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam ir galvenais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā. Bez šīs stratēģijas ir sagatavotas dažādas vidēja termiņa nozaru stratēģijas, tostarp Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (IAP 2020, galvenā nacionāla līmeņa stratēģija izglītībā), Latvijas Viedās specializācijas stratēģija, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam, Pieaugušo izglītības pārvaldības modeļa ieviešanas plāns 2016.–2020. gadam, Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. Vēl citas stratēģijas ir sagatavotas ES mērķu un finansējuma atbalstam, piemēram, Latvijas nacionālā reformu programma „ES 2020” stratēģijas īstenošanai, Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības programma „Izaugsme un nodarbinātība” (DP). DP „Izaugsme un nodarbinātība” apvieno dažādu ES fondu atbalstu, un tās mērķis ir atbalstīt ekonomikas izaugsmi un nodarbinātību, īpaši pievēršoties Latvijas tautsaimniecības konkurētspējai. DP ir 11 prioritārie virzieni un daudz specifisko atbalsta mērķu (SAM). Vairāki ar šiem SAM saistītie projekti ir aktuāli OECD Prasmju stratēģijas projektā, un tie šajā ziņojumā tiks detalizētāk apskatīti.

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam ir vidēja termiņa plānošanas dokuments, kas ir visciešāk saistīts ar OECD Prasmju stratēģijas projektu. Tas ir galvenais nacionāla līmeņa izglītības attīstības stratēģiskais dokuments un nosaka izglītības attīstības politikas virsmērķi – kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību personības attīstībai, cilvēku labklājībai un ilgtspējīgai Latvijas izaugsmei. Tā kā IAP 2020 beidzas 2020. gadā, šā OECD Prasmju stratēģijas projekta uzdevums ir atbalstīt jaunas vidēja termiņa Izglītības un prasmju nacionālās stratēģijas izveidi Latvijai 2021.–2027. gadam.

Latvijas valdība nesen ieviesa vairākas reformas un rīcībpolitikas prasmju un izglītības jomā, no kurām daudzas ir vērstas pareizā virzienā, lai risinātu šajā nodaļā un ziņojumā identificētās problēmas (skatīt sarakstu Pielikuma 1.B 2. tabulā). Šīs reformas un rīcībpolitikas ietver regulējumu pirmsskolas izglītībai, pamatizglītībai, vidējai izglītībai, speciālās izglītības iestādēm un profesionālajai izglītībai, kā arī augstākajai izglītībai, studiju virzienu un studiju programmu atvēršanai un akreditācijai. Turklāt virkne pieņemto noteikumu skar skolotājus, tostarp atlīdzību, kvalitātes vērtēšanu, sākotnējās izglītības prasības,

profesionālo kvalifikāciju un skolotāju profesionālu prasmju paaugstināšanu. Izglītības iestādēm jaunie noteikumi nosaka to akreditāciju, finansēšanas kārtību, standartus un eksaminācijas procedūras. Šīs reformas un rīcībpolitikas tiks detalizētāk skatītas turpmākajās nodaļās.

Jaunākās iniciatīvas, kas ir tieši saistītas ar prasmju attīstību un izmantošanu, liecina par aktivitāti, ar kādu Latvijas valdība strādā, lai risinātu ar prasmēm saistītās problēmas.

Prioritārās jomas un rekomendācijas

Pamatojoties uz Latvijas Prasmju sistēmas kopējā snieguma novērtējumu un Latvijas valdības sniegto atgriezenisko saiti, Latvijas Prasmju stratēģijai ir identificētas četras prioritārās jomas:

1. Izglītojamo prasmju rezultātu stiprināšana (2. nodaļa)
2. Mūžizglītības kultūras veicināšana (3. nodaļa)
3. Prasmju nelīdzsvarotības samazināšana darba tirgū (4. nodaļa)
4. Prasmju sistēmas pārvaldības stiprināšana (5. nodaļa).

Šīs prioritārās jomas tiks detalizēti analizētas turpmākajās nodaļās, kas sniedz divos iesaistīto pušu darbsemināros, fokusa grupu diskusijās un divpusējās projekta sanāksmēs veikto padziļināto analīzi un konstatējumus, kuru rezultātā ir sagatavotas vairākas konkrētas rekomendācijas.

Izglītojamo prasmju rezultātu stiprināšana

Prasmes ir būtiskas gan cilvēku, gan sabiedrības panākumiem kopumā, un augstāks kognitīvo prasmju līmenis tiek saistīts ar virkni vēlamu iznākumu. Tādējādi prasmju attīstība agrīnā dzīves posmā ir būtiska investīcija valstu ekonomiskajā izaugsmē un labklājībā. Visās OECD valstīs pieaugušie ar labāku rakstpratību vairāk tiks nodarbināti, pelnīs vairāk, vairāk uzticēsies citiem, piedalīsies demokrātijas procesos un kopienas dzīvē, kā arī tiem būs labāks veselības stāvoklis nekā to mazāk prasmīgajiem vienaudžiem. Valstīm prasmes ir galvenais inovāciju, ražīguma un, galu galā, ekonomiskās izaugsmes, sociālās kohēzijas un augstākas dzīves līmeņa virzošais spēks (OECD, 2016^[15]).

Noturīgu prasmju izveidošana jaunatnei ne tikai atver durvis panākumiem augstākajā izglītībā un darbu tirgū, bet arī sekmē mūžizglītības kultūru, kas cilvēkus var pasargāt no tā, ka viņus aizstāj tehnoloģijas. Valstīs, kurās jaunatne izveido noturīgas prasmes, parasti ir arī prasmīgāki pieaugušie, jo jaunatnes prasmju rezultāti ievērojami korelē ar panākumiem augstākajā izglītībā un līdzdalību pieaugušo izglītībā (OECD, 2019^[5]). Izglītojamo rezultātu stiprināšana Latvijai būs būtiska tās mērķu sasniegšanā.

1. iespēja. Kapacitātes palielināšana mācībspēku uzlabošanai

Skolotāji ir vissvarīgākais ar skolu saistītais faktors, kas nosaka skolēnu sasniegumus (Schwartz, Wurtzel and Olson, 2007^[16]). Ikvienai valstij, kuras mērķis ir starptautiski konkurētspējīga izglītības sistēma, ir nepieciešams pieņemt darbā, noturēt, attīstīt un veidot augstas kvalitātes mācībspēku saimi. Savā 2005. gada ziņojumā „Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers” OECD detalizēti analizēja ar skolotājiem saistītās politikas 25 valstīs un apstiprināja, cik plaši izplatītas valstu vidū ir bažas par skolotāju pieejamību un kvalitāti (OECD, 2005^[17]).

2. iespēja. Pastāvīgas kvalitātes uzlabošanas sekmēšana no pirmskolas izglītības un aprūpes (ECEC) līdz vidējai izglītībai

Novērtēšanas pasākumi ir svarīgi, lai skolu sistēmās notiktu uzlabojumi un valdītu atbildība. Valdības un izglītības politikas veidotāji arvien vairāk pievēršas izglītojamo, skolotāju, skolu vadītāju, skolu un izglītības

sistēmu novērtēšanai. Šāda novērtēšana tiek izmantota, lai labāk saprastu, cik labi skolēni mācās, lai sniegtu informāciju vecākiem un sabiedrībai kopumā par izglītošanas rezultātiem un uzlabotu praksi skolās, skolu pārvaldē un mācīšanas praksē (OECD, 2013^[18]). Latvija šobrīd pārskata šo kārtību, lai pabeigtu darbu esošajā ietvarā un to pielāgotu jaunā mācību satura prasībām.

3. iespēja. Vienlīdzīguma palielināšana starp pilsētām un laukiem

Vienlīdzīguma nodrošināšana izglītībā ir liels rīcībpolitikas izaicinājums Latvijā. Vienlīdzīgums izglītībā nozīmē, ka skolas un izglītības sistēmas piedāvā vienādas mācīšanās iespējas visiem izglītojamajiem (OECD, 2018^[19]), bet Latvijas izglītības sistēma uzrāda jauktus rezultātus vienlīdzīguma ziņā. No vienas puses, obligātā izglītības sistēma ir salīdzinoši iekļaujoša, piemēram, sociālekonomisko faktoru ietekme uz izglītojamo sniegumu ir mazāka par OECD vidējo. No otras puses, pastāv izglītojamo rezultātu liela ģeogrāfiskā gradācija. Latvijas lauku skolu izglītojamajiem vidēji ir zemākas prasmes un ir mazāka varbūtība, ka tie turpinās mācības. Lauku skolas saskaras ar daudziem izaicinājumiem, tostarp talantīgāko skolotāju piesaistīšanā un atbiruma novēršanā. Turklāt skolēnu skaita samazināšanās rada spiedienu uz lauku skolām saglabāt efektivitāti ar mazu skolēnu skaitu.

4. iespēja. Profesionālās izglītības stiprināšana

Profesionālajai izglītībai ir svarīga loma jauniešu sagatavošanā darbam, kā arī reaģējot uz darba tirgus prasmju pieprasījumu. Saskaņā ar aplēsēm, ka 2035. gadā pieprasījums pēc profesionālās izglītības absolventiem pārsniegs piedāvājumu (Ministry of Economics, 2018^[20]). Pēdējo gadu laikā Latvija ir veikusi vairākas reformas, lai stiprinātu profesionālās izglītības sistēmu, tostarp īstenojusi izglītības satura reformu, izveidojusi izglītības standarta un kvalifikāciju modulāro VET programmu, skolotāju mācības un ciešāku sadarbību ar darba devējiem, un ir sākusi veidot darba vidē balstītu izglītības ietvaru, balstoties uz pilotprojekta rezultātiem. Šīs reformas ir nozīmīgi soļi pareizā virzienā, tomēr profesionālās izglītības sistēmā joprojām pastāv būtiski izaicinājumi, tādi kā kandidātu piesaistes grūtības un liels atbirums (Ministry of Economics, 2018^[20]).

Rekomendācijas izglītojamo prasmju rezultātu stiprināšanai

1. iespēja. Kapacitātes palielināšana mācībspēku kvalifikācijas uzlabošanai	
Labāko kandidātu piesaistīšana un atlase, lai veidotu jaunu, prasmīgu skolotāju kopumu.	<ul style="list-style-type: none"> Pilnībā ieviest pārskatītos mācību standartus, lai nodrošinātu, ka tie ir saskaņoti un sekmē jaunā, kompetencēs balstītā mācību satura ieviešanu.
Dzīves cikla pieejas veicināšana profesionālajā attīstībā.	<ul style="list-style-type: none"> Izvērtēt atsevišķas institūcijas izveidi mācībspēku saimes kvalitātes palielināšanai un pedagoga profesijas popularizēšanai. Skolas attīstīt kā mācīšanās organizācijas, lai ilgtermiņā skolotājiem sniegtu iespēju mācību saturu īstenot praksē.
2. iespēja. Pastāvīgas kvalitātes uzlabošanas sekmēšana no pirmskolas izglītības un aprūpes (ECEC) līdz vidējai izglītībai	
Novērtēšanas sistēmas pārskatīšana.	<ul style="list-style-type: none"> Skolu vadītāju un ECEC mācībspēkus atbalstošo darbinieku profesijas standarta izveide un veidoto standartu atbilstības nodrošināšana jaunajam saturam.
Skolu novērtēšanas stiprināšana.	<ul style="list-style-type: none"> Apsvērt izglītības kvalitātes valsts dienesta lomas palielināšanu, lai atbalstītu pašvaldības un izglītības iestādes ar mazu kapacitāti. Izveidot pirmskolas mācību iestāžu izglītības kvalitātes novērtēšanas procedūru. Sekmēt lielāku rīcībpolitikas saskaņotību, integrējot skolu novērtējumu un ārējo novērtējumu plašākā novērtējuma un vērtēšanas ietvarā, kas atbalsta jaunā mācību satura ieviešanu.
Sistēmas līmeņa uzraudzības stiprināšana.	<ul style="list-style-type: none"> Izveidot vienotu vērtēšanas instrumentu bērnu attīstības uzraudzībai un pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanai. Izveidot indikatoru kopumu, kas spētu noteikt izglītības iestādes, kurām nepieciešams atbalsts, tostarp izglītības iestādes ar vāju sniegumu. Turpināt pilnveidot visaptverošā monitoringa sistēmas ieviešanas stratēģiju.

3. iespēja. Vienlīdzīguma palielināšana starp pilsētām un laukiem	
Pārskatīt skolu konsolidācijas procesu.	<ul style="list-style-type: none"> Nacionālā līmenī definēt pārskatāmu kvalitatīvu un kvantitatīvu kritēriju kopumu saistībā ar skolu konsolidācijas jautājumu, lai palielinātu dibinātāju atbildību efektīva skolu tīkla izveidošanā un uzturēšanā. Izvērtēt iniciatīvu izveidošanu augsti kompetentu jaunu skolotāju motivēšanai strādāt lauku skolās.
Nodrošināt vienādu piekļuvi kvalitatīvai ECEC.	<ul style="list-style-type: none"> Izveidot vajadzības pārbaudītu pašvaldību atbalstu, lai samazinātu ar ECEC saistīto finanšu slogu.
4. iespēja. Profesionālās izglītības stiprināšana	
Atbalstīt profesionālās izglītības uzsākšanu.	<ul style="list-style-type: none"> Ieviest izglītības sistēmā karjeras attīstības/mācīšanās atbalstu skolēniem un viņu vecākiem.
Samazināt profesionālās izglītības audzēkņu atbiruma īpatsvaru.	<ul style="list-style-type: none"> Izveidot profesionālās izglītības absolventu uzskaites sistēmu, lai uzlabotu atbiruma uzskaiti.
Uzlabot profesionālās izglītības kvalitāti un aktualitāti darba tirgū.	<ul style="list-style-type: none"> Padarīt par prioritāti projektu „Efektīva profesionālās izglītības iestāžu pārvaldība” (SO 8.5.3), kas, cita starpā, veicina skolotāju un skolas vadītāju mācības. Turpināt stiprināt darba vidē balstītu mācību ieviešanu. Izveidot līdzfinansēšanas instrumentu vidēja termiņa nozares ekspertu padomju finansēšanai.

Mūžizglītības kultūras veicināšana

Tehnoloģisko pārmaiņu, biežāku darba maiņu, nestandarta darba formu palielināšanās (tāpēc arī mazākas piekļuves darba devēju finansētām mācībām) un darba mūža pagarināšanās dēļ Latvijā arvien vairāk ir nepieciešams regulāri uzlabot un no jauna veidot pieaugušo prasmes. Pieaugušie ar augstākām prasmēm parasti pelna vairāk, ir vairāk nodarbināti, viņiem ir labāks veselības stāvoklis, viņi jūtas iekļauti politiskajos procesos un vairāk uzticas citiem nekā pieaugušie ar vājākām prasmēm. Šajā ziņojumā liks uzsvars uz mūžizglītības kultūras jēdzienu saistībā ar pieaugušajiem un ar viņu iesaisti pieaugušo izglītībā.

Pieaugušo izglītība ir būtiska pieaugušo prasmju palielināšanai. Tā var sniegt virkni personisku, ekonomisku un sociālu ieguvumu. Atbilstoši OECD Pieaugušo izglītības prioritāšu indikatoriem, kas aptver virkni dažādu pieaugušo prasmju, iedzīvotāju novecošanās, automatizācijas, strukturālo pārmaiņu un globalizācijas indikatoru, Latvija atrodas ceturtajā vietā pēc steidzamības pieaugušo izglītības sistēmu pielāgot nākotnei (OECD, 2019^[21]).

1. iespēja. Informētības palielināšana par pieaugušo izglītību

Pieaugušo motivācija iesaistīties mācībās ir svarīgākais determinants novērotajai dalībai pieaugušo izglītībā. Motivācija tiek uzskatīta par ļoti svarīgu sekmīgai iesaistei pieaugušo izglītībā (Carr and Claxton, 2002^[22]), pat svarīgāku nekā sociālekonomiskā izcelsme (White, 2012^[23]). Informētības palielināšana par potenciālajiem ieguvumiem no pieaugušo izglītības un piekļūšanas tai ir kritiska pieaugušo izglītības veicināšanā. Informācijai par pieaugušo izglītības iespējām ir jābūt iekļautai informētības palielināšanas iniciatīvās, un tai jānokļūst pie gala lietotājiem individualizētā un lietotājiem draudzīgā veidā. Lai nodrošinātu, ka gala lietotāji zina, kā interpretēt un izmantot informāciju, ir nepieciešami individualizētas konsultēšanas un vadības pakalpojumi.

2. iespēja. Šķēršļu samazināšana pieaugušo izglītībai

Pat ja ir motivācija piedalīties pieaugušo izglītībā, ārēji šķēršļi var sarežģīt pieaugušo dalību. Atbilstoši Pieaugušo izglītības aptaujai svarīgākās barjeras Latvijā ir finanses, laiks un ģimenes pienākumi. Ir virkne dažādu finanšu instrumentu, kas var palīdzēt samazināt pieaugušo izglītības izmaksas. Nodarbinātiem pieaugušajiem grūtības var radīt laika atrašana mācībām. Šai mērķa grupai līdzdalību pieaugušo izglītībā ir iespējams palielināt radot motivāciju darba devējiem investēt un atbalstīt savu darbinieku pieaugušo izglītību. Cilvēkiem ar ģimenes pienākumiem, īpaši pieaugušajiem ar maziem bērniem, ir grūti apvienot

bērnu audzināšanu ar piedalīšanos mācībās. Tas ilustrē cik svarīgas ir bērnu pieskatīšanas iespējas mācību laikā.

3. iespēja. Paplašināt pieaugušo izglītības piedāvājumu

Dalība formālajā pieaugušo izglītībā Latvijā ir zemāka par vidējo. Pieaugušo formālās izglītības iespēju uzlabošana/paplašināšana var palielināt kopējos pieaugušo dalības rādītājus. Populācijas novecošanās kopā ar emigrāciju samazina tradicionālo Latvijas studentu skaitu. Augstāko izglītības iestāžu ilgtermiņa interesēs ir paplašināt savu kursu piedāvājumu pieaugušiem klausītājiem. Profesionālās izglītības iestādes, īpaši profesionālās izglītības kompetenču centri, kā arī augstākās izglītības iestādes var mācīt savus darbiniekus strādāt ar pieaugušiem izglītojamajiem, pielāgot savu kursu piedāvājumu konkrētajam pieaugušo vajadzībām, pasniegt kursus elastīgā un modulārā formā un uzņemties proaktīvu lomu saskarsmē ar pieaugušiem izglītojamajiem.

4. iespēja. Pieaugušo izglītības kvalitātes paaugstināšana

Tikai informētības palielināšana, šķēršļu samazināšana un pieaugušo izglītības iespēju paplašināšana vēl negarantē labus pieaugušo izglītības rezultātus – kritiskas ir augstas kvalitātes pieaugušo izglītības programmas. Pierādījumi liecina, ka valstīs ar augstas kvalitātes pieaugušo formālās un neformālās izglītības sistēmām ir tendence uz augstāku līdzdalību pieaugušo izglītībā (Broek and Buiskool, 2013^[24]). Ir nepieciešami kvalitātes kritēriji, īpaši pieaugušo neformālajā izglītībā. Ir jāiesaista atbilstošās iesaistītās puses, lai kopā noteiktu, kā mērīt kvalitātes kritērijus, kā tos novērtēt un uzraudzīt, un kā to ieviešanas procesā atbalstīt pieaugušo izglītības darbiniekus.

Rekomendācijas mūzizglītības kultūras sekmēšanai

1. iespēja. Informētības palielināšana par pieaugušo izglītību	
Palielināt pieaugušo motivācijas līmeni.	<ul style="list-style-type: none"> Koordinēt informētības palielināšanas kampaņas, kas par pieaugušo izglītības vērtību uzrunā nemotivētus pieaugušos, izmantojot centrālu institūciju, kas sekmē sadarbību starp ministrijām un starp valdību un iesaistītajām pusēm.
Uzlabot konsultēšanu.	<ul style="list-style-type: none"> Uzlabot karjeras attīstības atbalsta sniegšanu, izmantojot ilgtspējīgu finansēšanas modeli. Veikt nepārtrauktas karjeras izglītības specialistu mācības.
2. iespēja. Šķēršļu samazināšana pieaugušo izglītībai	
Finanšu līdzekļu piešķiršana, lai samazinātu pieaugušo izglītības izmaksas.	<ul style="list-style-type: none"> Izvērtēt pilotprojekta veidā vairākās nozarēs veidot kopīgu mācību fondu, kurā darba devēji veic iemaksas un kura līdzekļus var izmantot.
Darba devēju mudināšana atļaut darba laikā piedalīties pieaugušo izglītībā	<ul style="list-style-type: none"> Izvērtēt, cik lietderīgi ir ieviest darba devējiem saistošu prasību nodrošināt vai atbalstīt savu darbinieku dalību pieaugušo izglītībā.
Papildinošas sociālas rīcīpolitikas veidošana, lai pieaugušo izglītību padarītu ērtu ģimenes cilvēkiem.	<ul style="list-style-type: none"> Veicināt sadarbību starp pieaugušo izglītības sniedzējiem un pašvaldībām, lai nodrošinātu bērnu aprūpes iespējas pieaugušo izglītības programmu īstenošanas tuvumā.
3. iespēja. Paplašināt pieaugušo izglītības piedāvājumu	
Profesionālās izglītības piedāvājuma paplašināšana pieaugušajiem, īpaši profesionālās izglītības kompetences centros.	<ul style="list-style-type: none"> Stiprināt profesionālās izglītības iestāžu, tostarp profesionālās izglītības kompetences centru vadības un pedagoģisko kapacitāti darbam ar pieaugušiem izglītojamajiem.
Pieaugušo izglītības sniegšanas paplašināšana augstākajā izglītībā.	<ul style="list-style-type: none"> Palielināt augstākās izglītības iestāžu stratēģisko lomu pieaugušo izglītojamo iesaistīšanā.
4. iespēja. Pieaugušo izglītības kvalitātes paaugstināšana	
Pieaugušo izglītības kvalitātes paaugstināšana.	<ul style="list-style-type: none"> Strādāt ar atbilstošajām iesaistītajām pusēm kvalitātes kritēriju definēšanā, tostarp pieaugušo neformālajā izglītībā.

Prasmju nelīdzsvarotības samazināšana darba tirgū

Prasmju nelīdzsvarotība nozīmē izmaksas indivīdiem, uzņēmumiem un ekonomikai kopumā. Tā kā darba tirgū nepieciešamās prasmes turpina mainīties globalizācijas, digitalizācijas un demogrāfisko pārmaiņu dēļ, prasmju nelīdzsvarotības samazināšana turpina būt svarīga rīcībpolitikas prioritāte. Latvijā nozīmīga problēma ir augsti izglītotu darbinieku izceļošana, kas ir atstājusi iespaidu uz prasmju trūkumu. Vairākums darba devēju informē, ka prasmju trūkums ir būtisks šķērslis ilgtermiņa lēmumiem par investīcijām (EIB, 2017_[10]). Šis trūkums ir īpaši akūts STEM jomās, bet tāpat profesijās, kas saistītās ar veselības aizsardzību un sociālo aprūpi. Atbilstoši starptautiskiem standartiem Latvijā ir augsts tādu darbinieku īpatsvars, kuru prasmes veicamajam darbam ir nepietiekamas, un 18 % darbinieku kvalifikācija nav pietiekama (salīdzinot ar 12 %, kuru kvalifikācija ir augstāka par darba veikšanai nepieciešamo). Iedzīvotāju skaita samazināšanās var spiest darba devējus pieņemt darbiniekus, kuru prasmes vai kvalifikācija nav pietiekama darba veikšanai, jo viņi nevar atrast darbiniekus ar atbilstošām prasmēm un kvalifikācijām. Prasmju nelīdzsvarotība pēdējos gados Latvijai ir liela problēma, un tas ir uzsvērts vairākos nacionālās rīcībpolitikas plānošanas dokumentos (Latvija 2030, NAP 2020, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam).

1. iespēja. Stiprināt augstākās izglītības sistēmas atsaucību manīgajam prasmju pieprasījumam

Ir iespējams palielināt augstākās izglītības atbilstību mainīgajam prasmju pieprasījumam. Latvija jau ir spērusi soļus, lai virzītu investīcijas izglītībā pieprasītu prasmju veidošanai, izmantojot finansiālu atbalstu un finansēšanas mehānismus. Ir nepieciešama labāka augstskolu un darba devēju sadarbība, kā arī pūliņi piedāvāt darbā vidē balstītu mācību iespējas augstākajā izglītībā un palielināt universitāšu vadības informētību par karjeras vadības svarīgumu.

2. iespēja. Talantu noturēšana Latvijā, veicinot ilgtspējīgu algu kāpumu un darba apstākļu uzlabošanu

Augsti kvalificētu darbinieku izceļošana ir ievērojams Latvijas izaicinājums, tas arī sniedz savu ieguldījumu prasmju trūkumā. Lai samazinātu augsti kvalificētu darbinieku emigrāciju, Latvijai ir jāuzlabo kopējā darba kvalitāte visās profesijās, bet īpaši augsta pieprasījuma profesijās. Uzlabojumi darba kvalitātē padarītu Latviju par pievilcīgāku vietu, kur strādāt pārbraukušajiem migrantiem, kā arī citiem prasmīgiem ārzemju darbiniekiem — kas kopā varētu mazināt prasmju trūkumu.

3. iespēja. Atbalsts iekšējai mobilitātei un prasmīgu ārzemju darbinieku piesaiste

Prasmju trūkuma risināšanai iedzīvotāju skaita samazināšanās kontekstā Latvijai ir jāsekmē iekšējā mobilitāte un jāpiesaista darbinieki no ārzemēm, kam ir prasmes, lai strādātu trūkstošajās profesijās. Latvijai jādara viss, lai izmantotu esošo prasmju piedāvājumu, radot labvēlīgus apstākļus iekšējai darbaspēka mobilitātei. Latvijā arī iespējams veidot rīcībpolitikas tādu prasmīgu ārzemju darbinieku piesaistīšanai, kam ir prasmes, lai strādātu trūkstošajās profesijās.

Rekomendācijas prasmju nelīdzsvarotības samazināšanai darba tirgū

1. iespēja. Stiprināt augstākās izglītības sistēmas atsaucību manīgajam prasmju pieprasījumam	
Augstākās izglītības iestāžu un rūpniecības sadarbības sekmēšana.	<ul style="list-style-type: none"> Palielināt nozares ekspertu padomes kapacitāti iesaistei augstākās izglītības satura atjaunošanā un veidošanā.
Darba devēju iesaistīšana darba vidē balstītas mācīšanās nodrošināšanā.	<ul style="list-style-type: none"> Palīdzēt darba devējiem apvienot atbildību par darba vidē balstītu mācību nodrošināšanu augstākajā izglītībā.
Informētības palielināšana par karjeras konsultēšanu augstākajā izglītībā.	<ul style="list-style-type: none"> Palielināt universitāšu vadības informētību par karjeras konsultēšanas pakalpojumu svarīgumu.

2. iespēja. Talantu noturēšana Latvijā, veicinot ilgtspējīgu algu kāpumu un darba apstākļu uzlabošanu	
Pārslēgšanās uz darbībām ar augstāku pievienoto vērtību globālajās vērtību ķēdēs.	<ul style="list-style-type: none"> Atbalstīt MVU, kuri saskaras ar ierobežojumiem pārejot uz augstām vērtību pievienojošām aktivitātēm.
Prasmju lietošanas uzlabošana darbavietā.	<ul style="list-style-type: none"> Atbalstīt MVU savu darbinieku prasmju optimālā izmantošanā.
Uzlabot piekļuvi sociālajai aizsardzībai.	<ul style="list-style-type: none"> Nostiprināt kopīgumus un palielināt dalību arodbiedrībās, lai darbiniekiem būtu iespēja vienoties par labākām algām.
3. iespēja. Atbalsts iekšējai mobilitātei un prasmīgu ārzemju darbinieku piesaiste	
Iekšējās mobilitātes veicināšana.	<ul style="list-style-type: none"> Veicināt iekšējo darbaspēka mobilitāti, risinot šķēršļus ģimes mājojku tirgū.
Prasmīgu ārzemju darbinieku piesaistīšana.	<ul style="list-style-type: none"> Veidot Latvijas „viedas migrācijas” rīcībpolitiku. Palielināt uz darbu orientētas valodas mācību piedāvājumu.

Prasmju sistēmas pārvaldības stiprināšana

Efektīvi pārvaldības pasākumi ir pamatā Latvijas veikumam cilvēku prasmju attīstīšanā un izmantošanā. Daudzējādā ziņā prasmju rīcībpolitika ievērojami atšķiras no citām politikas jomām. No vienas puses, prasmēs veiktās investīcijas ir ļoti populāras plašā elektorāta un politikajā pārstāvniecībā (Busemeyer et al., 2017^[25]), jo tautsaimniecības attīstības un sociālās iekļaušanas ieguvumi tiek plaši atzīti. No otras puses, prasmju politika ir sarežģītāka par citām rīcībpolitikas jomām, jo tā atrodas izglītības, darba tirgus, rūpnieciskās un citu rīcībpolitiku saskarsmes telpā. Tāpēc prasmes veidojošo un izmantojošo rīcībpolitiku sekmes ierasti ir atkarīgas no plaša dalībnieku loka, tostarp dažādiem valdības līmeņiem, izglītojamajiem, mācībspēkiem, darbiniekiem, darba devējiem un arodbiedrībām.

Efektīvai Latvijas prasmju sistēmas pārvaldei ir nepieciešams koordinēts visas valdības darbs, iesaistīto pušu iesaiste, informācijas sistēmas un finansēšanas mehānismi. Visas valdības starpministriju darba koordinācija un sadarbība ar vietējām iestādēm palīdz nodrošināt, ka prasmju politika ir integrēta, efektīva un tiek sekmīgi ieviesta. Valdības dialogs ar darba devējiem, arodbiedrībām, izglītības un mācību sniedzējiem, pilsoniskās sabiedrības organizācijām u.c. prasmju politikas sagatavošanā dod iespēju politikas veidotājiem piekļūt praktiskajām zināšanām un var sekmēt atbalsta gūšanu tās ieviešanai. Integrētu informācijas sistēmu izveide ļauj izmantot prasmju un mācīšanās datu potenciālu prasmju rīcībpolitiku sagatavošanā un ieviešanā. Finansiālo mehānismu noregulēšana un koordinēšana ir būtiska, lai nodrošinātu pietiekamu, fokusētu un ilgtermiņā ilgtspējīgu prasmju finansējumu.

1. iespēja. Prasmju politikas stratēģijas un tās pārraudzības stiprināšana

Efektīvas stratēģijas un pārraudzības institūcijas ir daļa no „veicinošajiem nosacījumiem”, lai atbalstītu visas valdības pieeju prasmju politikai. Tās ir nepieciešamas iesaistīto pušu iesaistīšanai, integrētai prasmju informācijai un koordinētai finansēšanai. Latvijā ir vairākas augsta līmeņa stratēģijas, kas skata atšķirīgus prasmju attīstības un izmantošanas jautājumus. Tomēr Latvijā trūkst vienota integrēta prasmju redzējuma, lai dažādas valdības iestādes un iesaistītās puses strādātu vienā virzienā. Atbildība par prasmju politiku pārraudzību Latvijā ir fragmentēta starp daudzām starpministriju un pārresoru institūcijām, bet nav vienas institūcijas, kura atbild par prasmju attīstību un izmantošanu. Atsevišķos gadījumos Latvijas pārraudzības institūcijām trūkst analītiskās kapacitātes un atbalsta, lēmumu pieņemšanas spējas un/vai atbildības, lai nodrošinātu efektīvu koordināciju un uzlabotu prasmju politikas veidošanu.

2. iespēja. Sadarbības uzlabošana dažādos valdības līmeņos un ar iesaistītajām pusēm

Efektīva koordinācija starp Latvijas ministrijām, aģentūrām un pašvaldībām būs būtiska ieviešot mūžizglītību un integrējot prasmju un mācīšanās informāciju. Latvijai ir daudz valdības noteikumu un procedūru starpministriju koordinācijai, un vispārīgi tie ir efektīvi. Tomēr Latvija var pastiprināt prasmju politikas starpministriju koordināciju, virzoties no parastas koordinācijas uz partnerībām, kuras ministrijas

kopīgi veido, finansē un/vai kopīgi īsteno prasmju rīcībpolitikas un programmas. Vietējām pārvaldes iestādēm piešķir pārstāvības nacionālos forumos, sniegtā balstīta nacionāla regulējuma un elastīgu vertikālu koordinācijas mehānismu (tādu kā vienošanās). Kapacitātes ierobežojumi abos valdības līmeņos ierobežo vertikālu koordināciju. Neskatoties uz daudziem daudzpusīgiem piemēriem, sadarbība prasmju politikas jomā vietējā līmenī varētu būt sistemātiskāka un saturiskāka. Politikas veidošanā iesaistīto pušu iesaistīšanās ir ierasta, bet tās ietekme un kvalitāte šķiet esam ierobežota, daļēji tāpēc, ka dažām iesaistīto pušu grupām trūkst iesaistīšanās kapacitātes.

3. iespēja. Vienotas prasmju uzraudzības un informācijas sistēmas veidošana

Prasmju sistēmas attīstās un kļūst sarežģītākas, tādēļ prasmju un mācīšanās informācijas un datu pārvalde kļūst par svarīgu rīcībpolitikas jautājumu. Efektīvas informācijas sistēmas var informēt izglītojamos, izglītības sniedzējus, uzņēmumus un politikas veidotājus viņu lēmumos un palīdzēt dažādiem procesa dalībniekiem veidot kopēju izpratni par ar prasmēm saistītajiem izaicinājumiem, iespējām un prioritātēm. Latvijā ir daudz sistēmu prasmju informācijas radīšanai. Sistēmu attīstība turpinās. Tomēr pastāv informācijas robeži par dažiem mācīšanas veidiem, izglītības izdevumiem un, īpaši, izglītības sniedzēju un programmu sniegtumu. Informācijai par esošajām mācīšanās iespējām un prasmju pieprasījumu jābūt labāk integrētai un lietotājiem draudzīgākai. Iesaistītajām pusēm jāspēlē svarīgāka loma prasmju pieprasījuma informācijas validācijā. Visbeidzot valdībai trūkst kapacitātes, lai pilnīgi izmantotu pieejamo prasmju un ar mācīšanos saistīto informāciju rīcībpolitikas veidošanā.

4. iespēja. Ieguldījumu palielināšana mūžizglītībā/pieaugušo izglītībā, to mērķtiecīga virzīšana un kopīga izmantošana

Valdībai, fiziskām personām un darba devējiem ir kopīgi jāstrādā, lai dalītu mūžizglītības investīciju izmaksas. Valdība viena nevar segt šīs izmaksas, bet atsevišķas personas un uzņēmumi visticamāk neinvestēs mācībās bez ārēja atbalsta. Latvijā visos formālās izglītības līmeņos izdevumi uz vienu izglītojamo ir zemāki par OECD vidējo. Darba devēji un fiziskas personas tērē salīdzinoši maz augstākajai un pieaugušo izglītībai. Latvija ir ļoti atkarīga no valsts finansējuma formālajai izglītībai, pirmās iespējas izglītībai un Eiropas struktūrfondiem un investīciju fondiem pieaugušo izglītībā. Latvijā trūkst skaidra ietvara vai vienošanās, kā ilgtspējīgi dalīt izglītības (īpaši pieaugušo izglītības) finansējuma izmaksas starp valdību, darba devējiem un personām. Pieaugušo izglītības finansējums Latvijā netiek piešķirts, pamatojoties uz stipriem pierādījumiem izmantoto instrumentu labākam sniegtumam. Finansējumu varētu arī vienlīdzīgāk sadalīt starp reģioniem.

Rekomendācijas prasmju sistēmas pārvaldības stiprināšanai

1. iespēja. Prasmju politikas stratēģiju un tās pārraudzības stiprināšana	
Izveidot aptverošu un ietekmīgu izglītības un prasmju stratēģiju.	<ul style="list-style-type: none"> Nodrošināt, ka Latvijas vidēja termiņa Izglītības un prasmju stratēģija 2021.–2027. gadam precizē prasmju konceptu, skata mūžizglītību un prasmju lietošanu un veido pārskatbildību.
Nodrošināt efektīvu izglītības un prasmju stratēģijas pārraudzību.	<ul style="list-style-type: none"> Izveidot visas valdības un starpsektoriālu vadības grupu ar lēmumu pieņemšanas pilnvarām, lai pārraudzītu izglītības un prasmju stratēģijas 2021.–2027. gadam ieviešanu.
2. iespēja. Sadarbības uzlabošana dažādos valdības līmeņos un ar iesaistītajām pusēm	
Stiprināt ministriju savstarpējo prasmju rīcībpolitikas koordināciju.	<ul style="list-style-type: none"> Stiprināt Pārresoru koordinācijas centra un Nodarbinātības padomes nozīmi prasmju rīcībpolitikas starpministriju koordinēšanā.
Stiprināt koordināciju prasmju rīcībpolitikas jautājumos starp valdību un pašvaldībām.	<ul style="list-style-type: none"> Stiprināt koordināciju starp nacionālajām un vietējām prasmju politikas iestādēm Latvijas administratīvi teritoriālās reformas kontekstā. Stiprināt ierēdņu spējas veikt savus koordinēšanas uzdevumus un prasmju

	rīcībpolitikā strādāt kopā ar citiem.
Stiprināt sadarbību prasmju rīcībpolitikas jautājumos vietējā līmenī.	<ul style="list-style-type: none"> • Piešķirt vietējām institūcijām lielāku nozīmi prasmju rīcībpolitikas koordinēšanā, vienlaicīgi atbalstot labas pašvaldību sadarbības prakses izplatīšanos. • Nodrošināt finansiālos stimulus pašvaldību un publiskā un privātā sektora partnerībai, lai sniegtu ar prasmēm saistītus pakalpojumus.
Uzlabot iesaistīto pušu sadarbību ar prasmju rīcībpolitikas veidotājiem un īstenotājiem.	<ul style="list-style-type: none"> • Veidot prasmju darbā iesaistīto pušu uzticību un kapacitāti, vienlaikus atbalstot labas iesaistīšanās prakses izplatīšanu.
3. iespēja. Vienotas prasmju uzraudzības un informācijas sistēmas veidošana	
Uzlabot informāciju par dalību mācībās, izdevumiem, rezultātiem un iespējām.	<ul style="list-style-type: none"> • Izveidot visaptverošu mūžizglītības datu kopu, balstoties uz VIIS un BURVIS datu bāzēm. • Izvērtēt esošo portālu apvienošanu un viena integrēta, visaptveroša un lietotājiem draudzīga izglītības un izglītības iespēju, kvalifikāciju un karjeras atbalsta pakalpojumu tiešsaistes portāla izveidošanu.
Uzlabot informācijas kvalitāti par prasmju pieprasījumu un šīs informācijas izmantošanu.	<ul style="list-style-type: none"> • Izveidot visaptverošu prasmju novērtējuma un prognozēšanas sistēmu ar informāciju no sociālajiem partneriem, kā arī informācijas kopīgu pārraudzību. • Stiprināt nozaru ekspertu padomju lomu, lai ar rūpniecības pārstāvju atbalstu validētu un sagatavotu augstas kvalitātes informāciju par nozares prasmju vajadzībām un tendencēm. • Veidot valdības kapacitāti, lai uzlabotu prasmju un mācīšanās datu un informācijas izmantošanu pierādījumos balstītas rīcībpolitikas veidošanā.
4. iespēja. Ieguldījumu palielināšana pieaugušo izglītībā, to mērķtiecīga virzišana un kopīga izmantošana	
Nodrošināt pieaugušo izglītībai pietiekamus, dalītus un stabilus izdevumus.	<ul style="list-style-type: none"> • Sagatavot vienošanos par pārresoru finansējumu pieaugušo izglītībai un piešķirt valsts finansējumu pieaugušo izglītībai.
Nodrošināt pieaugušo izglītības finansējuma ietekmi un vienlīdzīgumu.	<ul style="list-style-type: none"> • Palielināt pieaugušo izglītības finansējuma ietekmi, vairāk izmantojot sniegtā balstītu finansējumu. • Nodrošināt vienlīdzīgu pieaugušo izglītības finansējumu visos reģionos, izmantojot lielāku izmaksās un vajadzībās balstītu pašvaldību finansējumu.

Atsauces

- Broek, S. and B. Buiskool (2013), *Developing the adult learning sector: Quality in the Adult Learning Sector*, Panteia, Zoetermeer, https://www.academia.edu/attachments/31693684/download_file?st=MTU1OTgyMDAzNSw3OC40MS4xMjguMjAsMjU2NTQ2OTM%3D&s=swp-toolbar&ct=MTU1OTgyMDA0MCwxNTU5ODIwMDQ3LDI1NjU0Njkz. [24]
- Bussemeyer, M. et al. (2017), "Investing in education in Europe: Evidence from a new survey of public opinion", *Journal of European Social Policy*, Vol. 28/1, pp. 34-54, <http://dx.doi.org/10.1177/0958928717700562>. [25]
- Carr, M. and G. Claxton (2002), "Tracking the Development of Learning Dispositions", *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, Vol. 9/1, pp. 9-37, <http://dx.doi.org/10.1080/09695940220119148>. [22]
- Cedefop (2019), *Skills Panorama*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en>. [11]
- EIB (2017), *EIBIS 2016/2017 Surveying Corporate Investment Activities, Needs and Financing in the EU*, European Investment Bank, http://www.eib.org/attachments/efs/eibis_2016_report_en.pdf. [10]
- Eurofound (2015), *Third European Company Survey – Overview report: Workplace practices – Patterns, performance and well-being*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <http://dx.doi.org/10.2806/417263>. [13]
- Eurostat (2018), *Participation in education and training (last 12 months)*, Eurostat, Luxembourg, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_aes_100&lang=en. [7]
- Eurostat (2016), *Obstacles to participation in education and training, 2011 (1) (%) YB16.png - Statistics Explained*, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Obstacles_to_participation_in_education_and_training_2011_\(%C2%B9\)_\(%25\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Obstacles_to_participation_in_education_and_training_2011_(%C2%B9)_(%25)_YB16.png) (accessed on 22 February 2018). [8]
- Ministry of Economics (2018), *Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm [Informative report on medium and long-term labor market forecasts]*, Ministry of Economics, Latvia. [20]
- Nedelkoska, L. and G. Quintini (2018), "Automation, skills use and training", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 202, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/2e2f4eea-en>. [2]
- OECD (2019), *Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems*, Getting Skills Right, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264311756-en>. [21]
- OECD (2019), *OECD Skills Strategy Update*. [5]
- OECD (2018), *Equity in Education: Breaking Down Barriers to Social Mobility*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264073234-en>. [19]

- OECD (2018), *Long-term unemployment (indicator)*, <https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm> (accessed on 23 November 2018). [9]
- OECD (2018), *OECD Regional Statistics*, <https://doi.org/10.1787/region-data-en>. [14]
- OECD (2018), *Regional Labour Statistics*, <http://www.oecd.org/governance/regional-policy/regionalstatisticsandindicators.htm> (accessed on 23 November 2018). [1]
- OECD (2017), *OECD Digital Economy Outlook 2017*, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264276284-en>. [12]
- OECD (2017), *OECD Employment Outlook 2017*, OECD Publishing, Paris, https://dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2017-en. [4]
- OECD (2017), *OECD Skills Outlook 2017: Skills and Global Value Chains*, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264273351-en>. [3]
- OECD (2016), *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264266490-en>. [6]
- OECD (2016), *Skills matter: further results from the survey of adult skills*. [15]
- OECD (2013), *Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment*, OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264190658-en>. [18]
- OECD (2005), *Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers*, Education and Training Policy, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264018044-en>. [17]
- Schwartz, R., J. Wurtzel and L. Olson (2007), "Attracting and retaining teachers", *OECD Observer*, Vol. 261, http://oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/2235/Attracting_and_retaining_teachers.html. [16]
- White, P. (2012), "Modelling the 'learning divide': predicting participation in adult learning and future learning intentions 2002 to 2010", *British Educational Research Journal*, Vol. 38/1, pp. 153-175, <http://dx.doi.org/10.1080/01411926.2010.529871>. [23]

Notes

¹ OECD Prasmju stratēģija lieto plašu prasmju definīciju, kas ietver kognitīvās prasmes (piemēram, rakstpratību un prasmi rēķināt), metakognitīvās prasmes (piemēram, kritisko domāšanu, sarežģītu problēmu risināšanu, radošo domāšanu), sociālās un emocionālās prasmes (piemēram, apzinīgumu, atbildību, empātiju), kā arī profesionālās, tehniskās un specializētās zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas, lai atbilstu prasībām noteiktās profesijās.

² Eiropas Komisijas 2017. gadā piedāvāto Eiropas sociālo tiesību pīlāru būtība ir jaunu un efektīvāku tiesību piedāvāšana pilsoņiem, tās izsakot 20 galvenajos principos, kas strukturēti trijās kategorijās: (i) vienādas iespējas un piekļuve darba tirgum, (ii) taisnīgi darba nosacījumi, (iii) sociālā aizsardzība un iekļaušana (Eiropas Komisija, 2017 [25]).

OECD Latvijas Prasmju stratēģija

NOVĒRTĒJUMS UN REKOMENDĀCIJAS

Prasmes veido pamatu labākai nākotnei. Tieši prasmes būs veiksmes atslēga valstu un cilvēku spējai sekmīgi darboties savstarpēji saistītajā un strauji mainīgajā pasaulē. Lielās tendences, tādas kā globalizācija, tehnoloģiskais progress un demogrāfiskās pārmaiņas, maina darba saturu un sabiedrību, veidojot lielāku pieprasījumu pēc augstāka līmeņa prasmēm, kā arī jauna prasmju komplekta.

OECD Prasmju stratēģijas projekti piedāvā stratēģisku un visaptverošu pieeju, lai novērtētu valstu izaicinājumus un iespējas, kuras saistītas ar prasmēm, kā arī veidotu efektīvākas prasmju sistēmas. OECD strādā sadarbībā ar valstīm, lai veidotu reaģējošu rīcībpolitiku, kas individualizēta katras valsts konkrētajām vajadzībām. Šīs pieejas pamatā ir OECD Prasmju stratēģijas uzbūve, kas ļauj novērtēt, ko valstis var darīt labāk, lai i) dzīves laikā attīstītu atbilstošas prasmes, ii) prasmes efektīvi izmantotu darbā un sabiedrībā, iii) stiprinātu prasmju sistēmas pārvaldību.

Ziņojums „OECD Latvijas Prasmju stratēģija — novērtējums un rekomendācijas” identificē iespējas un sniedz rekomendācijas, lai stiprinātu izglītojamo prasmju rezultātus, veicinātu mūžizglītības kultūru, samazinātu prasmju nelīdzsvarotību darba tirgū un stiprinātu prasmju sistēmas pārvaldību.

